

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.15.2023.8054>

**XIX საუკუნეში მოღვაწე ქართველი ქალი –
დომინიკა ერისთავი**

**The 19th - century public woman -
Dominika Eristavi**

მარიამ მარჯანიშვილი

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი
საქართველო, ქუთაისი

Mariam Marjanishvili

Kutaisi State Historical Museum
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

ქართველი ქალის საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში ჩაბმა განსაკუთრებით შესამჩნევი გახდა XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან. ამ დიდ მოვლენას ილია ჭავჭავაძემ „ახალი ხანა“ უწოდა.

იმდროინდელ ლიტერატურულ ცხოვრებასა და საზოგადოებრივ აქტივობებში ახალი რაკურსით წარმოჩნდნენ ქართველ ქალთა ინიციატივით შექმნილი ლიტერატურული სალონები.

ქართველი ქალები საზოგადოებრივი აზროვნების ცენტრში განსაკუთრებით მაშინ მოექცნენ, როცა ისინი აქტიურად ჩაებნენ ეროვნულ-განთავისუფლებელ, მშობლიური დედა-ენისა და თეატრის აღორძინებისათვის ბრძოლაში. ქალები ასევე თავს იყრიდნენ ისეთი კულტურული კერების გარშემო, როგორც იყო ქართული ჟურნალ-გაზეთები: „დროება“, „ივერია“, „თეატრი და ცხოვრება“, „ქართული ბიბლიოთეკა“, „აკაკის თვითური კრებული“ და სხვა.

ქართველი მოღვაწე მწერალი ქალების ინიციატივით თანდათანობით ფეხს იდგამდა საყმაწვილო ჟურნალები, მუშათა თეატრები, სამკითხველოები, ქალთა პროფესიული სკოლები და საქალებო გიმნაზიები.

არანაკლები იყო ქართველი ქალის როლი პოლიტიკასა და სახელმწიფო მართვა-გამგეობაშიც. ასე რომ, საზოგადოებრივი ფორმაციის ცვლასთან ერთად ასპარეზზე გამოვიდა ქალთა ახალი თაობა, რომლებიც საგანმანათლებლო სისტემაში ჩართულნი ახალ ამპლუაში გამოჩნდნენ. მათ შორის აღსანიშნავია პოეტი, მწერალი, მთარგმნელი, გაზეთ „ივერიის“

პირველი კორექტორი ქალი, ჟურნალ „ნობათის“ რედაქტორი, პოლიტიკოსი და „ქართველ ქალთა საზოგადოების“ დამაარსებელი დომინიკა ერისთავი, რომლის ლიტერატურული ფსევდონიმი იყო „განდეგილი“.

დ. ერისთავმა სასტიკად გაილაშქრა ცარიზმის ჩამორჩენილობის, კარჩაკეტილობის, ობივტელური შეხედულებების წინააღმდეგ და ქართველი ქალის უფლებების მოსაპოვებლად თავდადებული ბრძოლა გააჩაღა. მას ღრმად სწამდა, რომ ქალთა მამაკაცებთან გათანასწორება იქნებოდა საზოგადოებრივი წყობილების გარდაქმნის უდიდესი ფაქტორი. ყოველი დიდი შემოქმედებითი ნიჭი იქ წარმოიშობა, სადაც დედაკაცი მონა კი არა, თავისუფალი ადამიანია. იგი წერდა: „დედაკაცი საფუძველია მეცნიერების, იგი ბურჟია ოჯახის, ერისა და საზოგადოების. დედაკაცი ერთადერთი უტყუარი საზომია ერის სულიერი ძლიერების. რამდენათ მთლიანი და თავისუფალი პიროვნებაა დედაკაცი, იმდენად საღია - საზოგადოება, ეს წვეთი კაცობრიობის ოკეანესი“.

დ. ერისთავი ქალის თანასწორუფლებიანობის, ემანსიპაციისა და მოქალაქეობრივი უფლებების მოპოვებისათვის სიტყვითა და კალმით მებრძოლი ქართველი ქალი იყო, რომელსაც შემდგომ ბევრი მიმდევარი გაუჩნდა.

საკვანძო სიტყვები: XIX საუკუნეში მოღვაწე ქართველი ქალები, დომინიკა ერისთავის მოღვაწეობა, ქართველ ქალთა ორგანიზაცია.

ABSTRACT

The mental awakening of Georgian women and their involvement in public activities became particularly noticeable from the 1860s, which Ilia Chavchavadze termed as a significant political event, the „new age“.

In the literary and public discourse of that era, when the national consciousness of the country was awakening, literary salons initiated by Georgian women emerged in a new light.

Georgian women quickly became central to public opinion as they actively participated in the struggle for national liberation, the revival of their mother tongue, and theater. They also congregated around cultural hubs such as Georgian magazines and newspapers like „Droeba“, „Iveria“, „Theatre and Life“, „Georgian Library“, „Akaki Monthly Collection“, and others.

Under the initiative of Georgian women writers, youth magazines, workers' theaters, reading rooms, women's professional schools, and women's gymnasiums gradually took shape.

Georgian women also played a significant role in politics and state administration. With the changing social structure, a new generation of women entered the arena, actively engaging in the educational system and contributing to the national progress of the country. Notable among them was Dominika Eristavi, a poet, writer, translator, the first female proofreader of the „Iveria“ newspaper,

editor of the „Nobat“ magazine, politician, and founder of the „Georgian Women’s Society“, known by her literary pseudonym „Gandegili“.

She was one of the active Georgian women who vehemently campaigned against the backward, restrictive views of tsarism and dedicated herself to the struggle for the rights of Georgian women.

The poetess deeply believed that achieving equality for women would be the most significant factor in transforming the social structure:

„A mother is the foundation of science, the backbone of family, nation, and society. A woman is the true measure of a nation’s spiritual strength. The more established and free a woman is, the more balanced society becomes, like a drop in the ocean of humanity.“

Great creative talent flourishes where women are not enslaved but free individuals.

Dominika Eristavi became a symbol of Georgian women’s fight for equality, emancipation, and citizenship rights, inspiring many followers.

Keywords: Georgian women working in the 19th century, work of Dominika Eristavi, Georgian women’s organizations.

XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან განსაკუთრებით შესამჩნევი გახდა ქართველი ქალის გონებრივი გამოფხიზლება და მისი საზოგადოებრივ საქმიანობაში ჩაბმვა.

ამ დიდ პოლიტიკურ მოვლენას ილია ჭავჭავაძემ „ახალი ხანა“ უწოდა. ვინაიდან არასოდეს გვყოლია იმდენი გონებაგაღვიძებული, პროგრესული, ლიტერატურის მოტრფიალე, შთამაგონებელი მანდილოსანი, როგორც მაშინ.

თუმცა არ უნდა დავივიწყოთ ქვეყნის ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძების საქმეში იმ ქალთა როლიც, რომლებიც ლიტერატურულ სალონებში აქტიურობდნენ. მარტო 1832 წლის შეთქმულება ხომ ქართველი ქალის ეროვნულ ინტერესებზე მეტყველებს, რომელიც მანანა ორბელიანის ანუ, როგორც იონა მეუნარგია უწოდებდა, „მადამ რეკამიეს“ სალონში ჩაისახა.

რაც უფრო რთულდებოდა მე-19 საუკუნეში პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნული ჩაგვრის სიმძიმე, მით უფრო ღვივდებოდა ქართველი ქალის გულში პროტესტი ბიუროკრატიული სისტემის წინააღმდეგ.

და ამიტომაც გაიტაცა ქართველი მოღვაწე ქალები დიდი ილიას ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ.

ეს პროცესები არ გამოპარვია ქართველი ქალების დიდ მოამაგეს აკაკი წერეთელს, რომელიც აღნიშნავდა: „ქალები ჩვენი ცხოვრების ჭახრაკები

არიან - ეს პირველი ნაბიჯი კეთილ წარმატებისა მათ ხელშია. ისინი გვიზრდიან შვილებს, ისინი გვივლიან მშობლებს და ისინი ჯერ დედობით და მერე მეუღლეობით მძიმე ტვირთს გვიმსუბუქებენ...

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ისინი ხალხის ბარომეტრები არიან. ადრევე მითქვამს და დღესაც ვიმეორებ, რომ დედათა სქესი ისე მაღალ წერტილზე ბევრგან არ მდგარა, როგორც ჩვენში. მე არ მიმაჩნია ის გაზაფხული გაზაფხულად, როდესაც სიცივის გამო მერცხალი არ მოფრენილა. არა მწამს საზოგადოების გამოფხიზლება მაშინ, როდესაც ქალებს სძინავთ“ (წერეთელი 1876: 1-2).

ასე რომ, ქართველი ქალი მე-19 საუკუნის 60-იანი წლების საზოგადოებრივი აზროვნების ცენტში მოექცა და მათი მხარდაჭერით აიდგა ფეხი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“ ქართულმა თეატრმა, სამკითხველოებმა, ჟურნალ-გაზეთებმა, ქალთა ინიციატივით ჩამოყალიბებულმა სახელოსნოებმა, ქალთა პროფესიულმა სკოლებმა და საქალეო გიმნაზიებმა.

პროგრესულად მოაზროვნე ქალები წლების განმავლობაში ინახავდნენ წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, მატერიალურად ეხმარებოდნენ საისტორიო-ეთნოგრაფიულ საზოგადოებას, რომელიც ქალთა მაღალ ეროვნულ შეგნებაზე მეტყველებდა.

„ისინი ქველმოქმედების მიზნით ყელზე თუნუქის ყულაბა ჩამოკიდებულნი ეროვნული საქმისათვის ათას ღონისძიებას აწყობდნენ, რომ ნიჭიერი ახალგაზრდები საზღვარგარეთ უმაღლესი განათლების მისაღებად გაეგზავნათ. ბევრი მათგანი თავიანთ უკანასკნელ ნამზითვ ნივთებსაც ყიდდა ქველმოქმედებისათვის. ყოველივე ამას ქალები აკეთებდნენ სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის მძიმე პირობებში, რათა მოეპოვებიათ ეროვნული თავისუფლება და ქვეყნის უკეთესი მერმისი“ (ჩიხლაძე 1976: 7). და, ამიტომაც იმედიანი თვალთ შეჰყურებდნენ დიდი 60-იანელები ქართველი ქალების საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და მათ ღვთისმშობლის წილხვედრ ლეგენდარულ გმირებად მოიაზრებდნენ.

მე-19 საუკუნის ქართველ მოღვაწე ქალთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული, კოლორიტული ფიგურა იყო პოეტი ქალი დომინიკა ერისთავი, რომელიც ქართულ მწერლობაში „განდეგილის“ ფსევდონიმითაა ცნობილი.

დომინიკა ერისთავმა საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ქართველი ქალის უფლებების დაცვით დაიწყო და საფრანგეთის გამოჩენილი მწერალი ქალის ჟორჟ სანდის მსგავსად ქალთა თავისუფლების იდეა წამოაყენა. ამიტომაც მას „ქართველ ჟორჟ სანდს“ ემახდნენ. დომინიკას, ისევე როგორც ჟორჟ სანდს, საკმაო სიმწიფეების დაძლევიტ მოუხდა ცხოვრების გზის გაკაფვა და სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა. იმდროინდელი მეშჩანური რკალის გარღვევა მაშინ ადვილი როდი იყო.

ქალის დამოუკიდებლობის უფლებებისათვის ბრძოლა დომინიკამ პიროვნული თავისუფლების მოპოვებით დაიწყო და კავშირი სამუდამოდ გაწყვიტა იმ ადამიანთან (იგულისხმება მეუღლე), ვისთვისაც გაუგებარი იყო შემოქმედი ქალის საზოგადოებრივი ინტერესები.

ქალის მოქალაქეობრივი უფლებებისა და საზოგადოებრივი როლის შესახებ „სახალხო გაზეთში“ დომინიკა ერისთავი წერდა: „დედაკაცი საფუძველია მეცნიერებისა. იგი ბურჯია ოჯახის, ერისა და საზოგადოებისა. დედაკაცი ერთადერთი უტყუარი საზომია ერის სულიერი ძლიერების. რამდენად მთლიანი და თავისუფალი პიროვნებაა დედაკაცი, იმდენად საღია საზოგადოება. ეს წვეთი კაცობრიობის ოკეანესი.

ყოველი დიდი შემოქმედებითი ნიჭი იქ წარმოიშობის, სადაც დედაკაცი მონა კი არაა, არამედ თავისუფალი ადამიანია...

დედაკაცს გავლენა აქვს არამარტო შვილებზე, არამედ იგი უდიდესია მამაკაცთადმი ცით გარდმონავლენი... თუ რომ დიდი საკაცობრიო შექმნეს მამაკაცთა ეს დედაკაცის ნებისთ, თუ უნებლიედ ზედ გავლენით. მოსპეთ დედაკაცი, როგორც პიროვნება, მოისპობა ძლიერი შემოქმედება და მოისპობა თვით მშვენიერებაც.

...შეუგნებელი დედა ვერ აღზრდის შეგნებულ მოქალაქეს. ოჯახი დედამ უნდა აქციოს სკოლად, აღზარდოს შვილში ქართული სული, ამცნოს თავისუფლება და მოვალეობა. შეაყვაროს შრომა, თავი იხსნას ნივთიერი სილატაკისაგან. მით ხელი შეუწყოს ქვეყნის ბედნიერებას, უკუაგდოს ამპარტაგნობა, ახსოვდეს, რომ თუ ოდესმე სჭირდება მამულს დედა, დღევანდელ საქართველოს უფრო სჭირია იგი...

დღეს მხოლოდ ქართველ დედას შეუძლია იხსნას ტაძარი წარწყმენდისაგან, ისწავლოს და ასწავლოს და ამით შექმნას სამშობლოს მთლიანობა და კეთილდღეობა“ (სახალხო გაზეთი, №10/90,1904:4).

დომინიკა ერისთავი მტკიცედ და ურყევად იდგა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი იდეების მედროშის – ილია ჭავჭავაძის გზაზე. იგი ახალგაზრდობიდანვე გაიტაცა ერის მესაჭის საქმიანობამ. 1893 წელს გაზეთ „ივერიაში“ ილიას ინიციატივით დაიბეჭდა დომინიკას პირველი ლექსი „ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის განჯიდან თბილისში გადმოსვენების გამო“. იმავე წელს იგი ილიას რეკომენდაციით გაზეთ „ივერიის“ რედაქციაში მუდმივ თანამშრომლად კორექტორის თანამდებობაზე მიიწვიეს. ქართულ სინამდვილეში დომინიკა იყო პირველი კორექტორი ქალი, რომელსაც დიდმა ილიამ თავისი გაზეთის ბედი ანდო. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ ილია ჭავჭავაძის „განდეგილის“ წაკითხვის შემდეგ აირჩია მან ფსევდონიმი „განდეგილი“.

დომინიკა ერისთავ-განდეგილი მარტო პოეტი კი არა, არამედ თავისი დროის ჩინებული მოღვაწეც, ბელეტრისტიც, პუბლიცისტიც, კრიტიკოსიც, მთარგმნელიცა და ჟურნალისტიც იყო.

გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე 1894 წელს „განდეგილმა“ გამოაქვეყნა თავისი მოთხრობა „მუნჯი“. მის პირველ მოთხრობას სხვა მოთხრობებიც მოჰყვა: „გოგია“, „ფოთოლი“, „იის კონა“, „ფერია“, „თვალეები“, „კბილეები“, „გვირგვინი“, „ფატმა“, „საშინელი ღიმილი“, „ურწმუნო ბოშა“ და სხვა.

1897 წელს, როცა განდეგილის პატრიოტული მოთხრობა „მარინე“ გამოვიდა, ყველამ ერთხმად აღიარა, რომ დომინიკა ერისთავის სახით მწერლობაში ნიჭიერი ბელეტრისტი მოვიდა.

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ „განდეგილის“ ყველა პროზაული ნაწარმოები რეალისტური ხასიათისაა. მწერალს იშვიათი მხატვრული

თვალი და ლამაზი ლიტერატურული ენა ჰქონდა. მას ეხერხებოდა სიუჟეტის გაშლა, პერსონაჟების გამომწერწვა და წერის მაღალი კულტურა. მისი ფსიქოლოგიური ეტიუდები და ესკიზები დღესაც ინარჩუნებენ მხატვრულ ძალას. თავის მოთხრობებში იგი სასტიკად ილაშქრებდა ქალის ჩაგვრისა და მისი გრძნობების დაუფასებლობის წინააღმდეგ.

იმ მძიმე პოლიტიკური სიტუაციის პირობებში, როდესაც ცარიზმი ყოველგვარ ეროვნულს სდევნიდა, დომინიკა უშიშრად და თავგამოდებით იბრძოდა ქართული ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის, რასაც ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული სტატიები, საპოლემიკო წერილები, ფელეტონები და თარგმანები ცხადყოფდნენ.

1898 წელს ილიას რედაქტორობით ცალკე წიგნად გამოიცა პოეტი ქალის ლექსები, 1910 წელს კი – პატარა მოთხრობებისა და ლექსების წიგნი.

1902 წელს „განდეგილმა“ ქართულ საზოგადოებას თავისივე თარგმნილი გრიბოედოვის „ვაი ჭკუისაგან“ წარუდგინა. მას აქაც ილია ჭავჭავაძე ამოუდგა გვერდში და სიამოვნებით იკისრა თარგმანის რედაქტორობა.

დიდი გამარჯვება ხვდა წილად ქართულ სცენაზე „განდეგილის“ მიერ თარგმნილ გრიბოედოვის ნაწარმოებს. გაზეთი „სახალხო ფურცელი“ აღნიშნავდა: „ქართველი ხალხი ტაშის გრიალით ელოდა მწერალი ქალის დომინიკა ერისთავის გამოჩენას“ (ჩიხლაძე 1976: 11).

მართალია, კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ ცალკე წიგნად 1902 წელს გამოვიდა, მაგრამ „განდეგილმა“ იგი 1898-1899 წლებში თარგმნა, რომელიც ნაწყვეტების სახით გაზეთ „კვალში“ სისტემატურად იბეჭდებოდა. „განდეგილი“ თარგმნიდა ჰაინეს, რილევის, პოზდნიაკოვის, გრიბოედოვის, გორკის, ტურგენევის, კუპრინის, მარკიზ სონიეს, ნ. ტელეშოვისა და სხვათა შემოქმედებას.

ცნობილია, რომ ყველა შემოქმედის სიდიადე უპირველესად თავისუფლებასა და სულიერ მე-ში გამოიხატება. „განდეგილი“ გახლდათ ქალის თანასწორუფლებიანობისათვის, ემანსიპაციისა და მოქალაქეობრივი უფლებების მოპოვებისათვის სიტყვითა და კალმით მებრძოლი, რათა თავისი ადგილი დაეჭირა საზოგადოებაში და მუდამ სამშობლოს ინტერესებისათვის ეცხოვრა და მის გვერდით ყოფილიყო ყველა გასაჭირში.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგაც კი „განდეგილის“ ორიგინალურ ნაწარმოებებსა თუ თარგმანებში გაისმოდა ბრძოლის ყიჟინა. სწორედ, ამ პერიოდში თარგმნა მან ტურგენევის ნაწარმოები „ბჭესთან“ და გორკის „ძაღლი“.

დომინიკა ერისთავი ავტორია საბავშვო მოთხრობების. იგი კარგად იცნობდა ბავშვთა სამყაროს. წერდა სადა და ბავშვებისთვის გასაგები ენით. „განდეგილი“ თავის საბავშვო მოთხრობებში ქადაგებდა ჰუმანიზმს, ნორჩ თაობას ასწავლიდა მეგობრობას, ურთიერთსიყვარულსა და პატივისცემას, უფროსების დაფასებასა და სიკეთის ნერგვას.

დომინიკა ერისთავის საბავშვო მოთხრობებიდან აღსანიშნავია მოთხრობები: „ბეკეკა“ და „ორი მეგობარი“. ამავე დროს „განდეგილი“ ინტენსიურად და ნაყოფიერად მუშაობდა საბავშვო მოთხრობებსა და

ზღაპრების თარგმანზე. მან თარგმნა კუპრინის მოთხრობები, მარკიზ სონიეს „ესკიმოსის დედაკაცი“, ნ. ტელეშოვის „თეთრი ყანჩა“ და სხვა.

„განდეგილი“ მშობლიური ენის გარდა შესანიშნავად ფლობდა რუსულსა და ფრანგულ ენებს. მრავალმხრივ შემოქმედი ქალი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, ასევე, მშობლიური ეროვნული ლიტერატურის სხვა ენებზე თარგმნას. ყველაფერი ეს მეტყველებს იმაზე, რომ განდეგილი არ ყოფილა ნაციონალისტი. იგი მუდამ პატივს სცემდა სხვა ერების კულტურას.

მისი თარგმანი ისევე ბუნებრივად, ძალდაუტანებლად იკითხება, როგორც დედანი. თარგმანშიც მისი ენა მსუბუქია, გასაგები და რითმის ჟღერადობა მუსიკალური.

„განდეგილის“ ლიტერატურული მემკვიდრეობა დღესაც საოცარი ძალით ეხმაურება ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების პრობლემურ საკითხებს.

დომინიკას ინიციატივით 1904 წელს დაარსდა „ქართველ ქალთა საზოგადოება“. ეს იყო ქართველ ქალთა პირველი ორგანიზაცია, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა ჩვენი ქვეყნის კულტურის განვითარების საქმეში. მას ღრმად სწამდა, რომ ქალთა და მამაკაცთა გათანასწორება საზოგადოებრივი წყობილების გარდაქმნის უდიდესი ფაქტი გახდებოდა და ამიტომაც აცხადებდა: „რამდენად თავისუფალია აზროვნებისა და უფლებების მხრივ ქალი და ფართოდაა ჩაბმული საზოგადოებრივ ურთიერთობაში, იმდენად ძლიერია სახელმწიფოს კულტურის დონე, იქ კი, სადაც ქალი დაჩაგრულია და მონაა საზოგადოებრივი წყობილებისა, იმდენად უსუსურია სახელმწიფო და მისი სტრუქტურა“... (სახალხო გაზეთი, №10/90, 1904:4).

დომინიკა ერისთავმა, როგორც ქართველ ქალთა საზოგადოების თავმჯდომარემ გამგეობასთან ერთად გაჭირვებულთა დასახმარებლად „საჩაიე“ დააარსა.

„ამ დროს – ჩვენი საჩაიე, რომელსაც „ძმობის ნუგეშს“ ვეძახდით, ერთ-ერთ კულტურულ ცენტრს წარმოადგენდა. აქ იყრიდა თავს ჩვენი ფართო საზოგადოება. დღითა და ღამით „საჩაიე“ სავსე იყო ახალგაზრდობითა და ინტელიგენციით. აქ დადიოდნენ კ. გამსახურდია, ნ. ნაკაშიძე, მარიჯანი, გრიშაშვილი, დარია ახვლედიანი და სხვები.

საჩაიეს შემოსავალი იგზავნებოდა ფრონტისათვის, აჭარელთა დახმარებისათვის, „წმინდა ნინოს“ ლაზარეთში და გაჭირვებულთა დასახმარებლად. საჩაიეს დიდ დახმარებას უწევდა ლევან გოთუას მამა პართელ გოთუა, როგორც საერთაშორისო ბანკის გამგეობის თავმჯდომარე“ (ჩიხლაძე 1976: 14).

აჭარის საქართველოსათვის დაბრუნების საქმესა და მის გაძლიერებას დომინიკა ერისთავმა მხარი აქტიურად დაუჭირა: „ქართველო ქალებო! ნუ დაივიწყებთ, რომ ჩვენი გულიდან მოგლეჯილს კუთხეს ქართველმა მაჰმადიანელმა ქალებმა შეუნახეს ფაქიზად ეს ენა, რომლითაც „ნინო ღმერთს ადიდებდა“. ქართველმა მაჰმადიანმა ქალებმა უმღერეს მშობლიური „ნანა“ თავიანთ შვილებს და მასთან ერთად შეისისხლხორცეს ის დიდი იშვიათი ღირსება, რომელიც წმინდა ქართული რაინდული სულის თვისებაა“ (ჩიხლაძე 1976: 15).

1914 წელს, როცა თურქებმა აჭარა ააოხრეს და მოსახლეობა გარეკეს ოსმალეთში, თან აიძულეს იარაღით ებრძოლათ მათ მხარეზე. „განდეგილი“ ერთი პირველთაგანი გამოვიდა ძალმომრეობის წინააღმდეგ და მრავალი სტატია გამოაქვეყნა აჭარელთა უმწეო მდგომარეობაზე. იგი არა მარტო სიტყვით, არამედ საქმიანაც გვიჩვენებდა მამულისათვის თავდადებული პატრიოტის სახეს. „ძმურ ნუგეში“ შემოსული ფულით ათობით დაჭრილს ინახავდა ლაზარეთში და, ასევე, ფრონტს ეხმარებოდა ტანსაცმლით, პურით, სანოვაგით და სხვა. ამასთანავე, დომინიკა აგროვებდა თანხებს ქართველ ქალთაგან შემოწირულობით აჭარელ მოძმეთა დანგრეული კერიის აღსადგენად: „ჩვენ ერთი დედ-მამის შვილები ვართ, ერთი ცის ქვეშ დაზადებულნი და აღზრდილნი, რომ არ არის ორი საქართველო, იგი მხოლოდ ერთია ქვეყანაზე და მისი შვილების უბედურება გულს გვიკლავს. რა სარწმუნოებისაც არ უნდა იყოს იგი,“ (ჩიხლაძე 1976: 15). დღენიადაგ მსგავსი პატრიოტული სიტყვებით გამოდიოდა დომინიკა ერისთავი ჩვენი ქვეყნის ეროვნული მთლიანობისათვის. მისი შემოქმედებითი მოღვაწეობა მიმართული იყო ნაციონალური ჩაგვრის, ექსპლუატაციის, ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკის მავნე შედეგების აღმოსაფხვრელად.

1906 წლიდან განდეგილი იყო ქართული ყოველკვირეული პოლიტიკური, სამეცნიერო და ლიტერატურული გაზეთის „ნობათის“ რედაქტორ-გამომცემელი, სადაც აქვეყნებდა პოლიტიკური, ფილოსოფიური და ეკონომიკური ხასიათის წერილებს.

პროგრესულად მოაზროვნე მამულიშვილს კარგად ესმოდა, როგორც ილია აცხადებდა: „ცოდნა – განათლებაშია, განათლება კი – თავისუფლებაა.“ ამასთან ერთად ხედავდა, რომ ქართველ ქალთა თავისუფლებისათვის გადაუდებელი ამოცანა იყო ეკონომიური ზერკეტების ამოძრავება.

ამ მხრივ საყურადღებოა მისი დაინტერესება და ინიციატივა ქართული მარგანეცის დამუშავების საქმეში. რომლის აღმოჩენა აკაკი წერეთელს მიეკუთვნება.

„განდეგილი“ მადნის დამუშავებისათვის საჭირო კაპიტალის განსაზღვრის მიზნით ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებსაც კი აწარმოებდა. რაც თავისთავად შემოქმედი ქალის დიდი პატრიოტული საქმიანობა გახლდათ.

„განდეგილი“ იბრძოდა ახალგაზრდა ნიჭიერი მწერლების მატერი-ალური პირობების გაუმჯობესებისათვის. იგი სასტიკად ილაშქრებდა იმდროინდელი სოციალური უკულმართობის წინააღმდეგ, რაც ავიწროებდა და გასაქანს არ აძლევდა ეროვნული მწერლობის განვითარებას.

ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილში იგი აღნიშნავდა: „კაცობრიობის ეს თავისებური სისხლის მსმელ ნადირთა ერთგვარი ხროვა ისე უსამართლო არავისთან და არაფერთან არ არის, როგორც მწერალთან“ (თემი, 1913: 1).

ამ მხრივ საკმაოდ დაუვიწყარია დომინიკა ერისთავის დიდი ამაგი ხალხის საყვარელი და გენიალური პოეტების – ვაჟა-ფშაველას, გალაკტიონ ტაბიძის, იოსებ გრიშაშვილის, იაკობ გოგებაშვილის, შიო მღვიმელისა და ალექსანდრე ხახანაშვილისადმი.

საერთოდ, ქართული კრიტიკა მიუდგომლად აფასებდა „განდეგილის“ ღვაწლს: „ჩვენ განცვიფრებაში მოყვავართ არა მარტო მწერალი ქალის ნაყოფიერ შრომას, არამედ იმ სოციალურ კითხვების ცოდნასაც, რომელიც მას სწორედ აქვს შესწავლილი და გამოსჭვივის მისი პროზით და ლექსით ნაწერებში“ (ჭავჭავაძე 1961: 257).

ასე რომ, დომინიკა ერისთავისათვის დამახასიათებელი სულიერი და საზოგადოებრივი ცხოვრების სამზეოზე გამოტანით კიდევ ერთხელ გავიხსენეთ მივიწყებული მოღვაწე ქალი წარსულიდან, რომელიც მაგალითია მომავლისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

თემი 1913: გაზეთი „თემი“, №111, 18 თებერვალი, თბილისი, 1913.

მარჯანიშვილი 2011: მარჯანიშვილი მ., მარჯანიშვილთა და მესხთა ხომლი. თბილისი, 2011.

სახალხო გაზეთი 1904: გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, №10/90, თბილისი, 1904.

ჩიხლაძე 1976: ჩიხლაძე ნ., ღვაწლმოსილი ქართველი მანდილოსნები. თბილისი, 1976.

წერეთელი 1876: წერეთელი ა., შენიშვნა, გაზეთი „დროება“, №24, 7 მარტი, თბილისი, 1876.

ჭავჭავაძე 1961: ჭავჭავაძე ი., მიმოწერა, ტომი X. თბილისი, 1961.